

ΦΛΟΡΙΝ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΚΙΚΑΣ ΩΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ
ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΑΜΟΥ

ΑΝΑΤΥΠΟ
ΑΠΟ ΤΑ ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
Η ΣΑΜΟΣ ΑΠΟ ΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ
ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΣΑΜΟΥ «ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ»
ΑΘΗΝΑ 1998

ΦΛΟΡΙΝ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ

Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΓΚΙΚΑΣ ΩΣ ΚΥΒΕΡΝΗΤΗΣ
ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΣΑΜΟΥ

Ο Ιωάννης Γκίκας ανήκει σ' εκείνη τη γενιά των προσωπικοτήτων του περασμένου αιώνα, οι οποίες διαμορφώθηκαν πολιτικά σε μία περίοδο που άρχισε να λειτουργεί η εθνική συνείδηση, ως αποτέλεσμα είτε της δημιουργίας των εθνικών κρατών, είτε της ωρίμανσης των συνθηκών για τη δημιουργία νέων κρατών.

Η καταγωγή του ήταν πιθανόν ηπειρωτική αλλά ο ίδιος, όπως μαρτυρεί η αλληλογραφία του, ένωθε Ρουμάνος, σε μία εποχή μάλιστα —στα μέσα του αιώνα—, που οι κάτοικοι της Μολδαβίας και της Βλαχίας μόλις ανακάλυπταν ότι μεταξύ τους δεν υπήρχε κανενός είδους διαφορά¹.

Ο Γκίκας γεννήθηκε στις 12 Αυγούστου 1816 στο Βουκουρέστι². Από την πλευρά του πατέρα του, Δημητρίου (ή Τάκη), ήταν γαλαζοαίματος. Πολλοί πρόγονοί του —τουλάχιστον τέσσερις και το πολύ δέκα— υπήρξαν ηγεμόνες της Μολδαβίας και της Βλαχίας, ενώ μέσω της μητέρας του, Μαρίνας Καμπινεάνου, συγγένευε με μερικές από τις πιο γνωστές οικογένειες της Βλαχίας.

Οι γονείς του, όπως και τόσα μέλη της ρουμανικής κοινωνίας της εποχής, έτρεφαν μεγάλο θαυμασμό για τη γλώσσα και γενικότερα για τον ελληνικό πολιτισμό. Οι πρώτοι δάσκαλοί του ήταν φυσικά Έλληνες: Κερκυραίος, Μυτι-

1. Βλ. την επιστολή του προς τον γνωστό ποιητή Βασίλειο Αλεξανδρή, με τίτλο «Generalul Coletti la 1835», με χρονολογία Ιανουάριος 1881, στον τόμο *Ion Ghica, Scrisori catre V. Alecsandri*, Βουκουρέστι 1976, σ. 93-102.

2. Φλορίν Μαρινέσκου, «Ο Ιωάννης Γκίκας, κυβερνήτης της Σάμου», στη *Μνημοσύνη* 9 (Αθήνα 1984), 9.

ληναίος, Κοριτσάς³. Από υπαλλήλους του πατέρα του έμαθε ρουμάνικα, ενώ γάλλοι πρόσφυγες —Coulin, Vangaud, Janeloni— τον μάθαιναν γαλλικά μαζί με τον καθηγητή Vaillant. Μία μεγάλη επίδραση είχε πάνω του, και σαν άνθρωπο και σαν διανοούμενο, η δραστηριότητά του ως μέλος της Φιλανθρωπικής Εταιρείας, που ιδρύθηκε το 1833. Εκεί γνωρίστηκε με πολλούς από τους μελλοντικούς επαναστάτες και διανοούμενους της εποχής σε μία περίοδο που διαμορφωνόταν η ρουμανική συνείδηση. Το 1835 μετέβη στο Παρίσι όπου παρακολούθησε μαθήματα κλασικής Φιλολογίας, Μαθηματικών, Καλών Τεχνών, Χειροτεχνίας και Ορυκτολογίας⁴. Το 1840 πήρε το πτυχίο του μηχανολόγου. Ταυτόχρονα γνώρισε προσωπικότητες πνευματικές — όπως τους Charles Fourier, Jules Michelet, Pellegrino Rossi, και πολιτικές όπως τον Adolphe Thiers, Υπουργό Εσωτερικών της Γαλλίας, τον τούρκο πρέσβη Ρεσίτ πασά, τον άγγλο διπλωμάτη David Urquhard. Είχε επίσης έντονες συζητήσεις με όλους τους εκεί εξόριστους και φοιτητές από τη Μολδαβία και τη Βλαχία, σχετικά με το μέλλον της χώρας του. Το 1841 επέστρεψε στο Ιάσιο, όπου διορίστηκε καθηγητής στην εκεί Ακαδημία. Εδίδαξε Γεωμετρία, Γεωλογία, Ορυκτολογία και Πολιτική Οικονομία. Παράλληλα, άρχισε να αναπτύσσει πολιτική δραστηριότητα, και στη Μολδαβία και στη Βλαχία, τόσο στην Επαναστατική Εταιρεία Φράγια —από το 1843— όσο και έξω απ' αυτήν, με σκοπό να δώσει όπλα στον πληθυσμό, ώστε ν' αρχίσει —παραμονές του 1848— η Επανάσταση. Επειδή, όμως, ήταν απαραίτητο οι επαναστάτες να συνεννοηθούν και με τις τουρκικές αρχές, τις οποίες έπρεπε να καθησυχάσουν, ο Ιωάννης Γκίκας εστάλη στην Κωνσταντινούπολη ως πρώτος διπλωμάτης στην υπηρεσία της ρουμανικής επανάστασης. Δεν κατάφερε πολλά πράγματα σ' αυτόν τον τομέα, αλλά συνέχισε τις επαφές του, με σκοπό την ένωση των δύο Πριγκιπάτων. Εξαιρετος γνώστης των κανόνων της διπλωματίας σ' εκείνη την ταραγμένη εποχή, εξασφάλισε την εύνοια πολλών ευρωπαϊών συναδέλφων του, Άγγλων, Ιταλών, Ούγγρων, Πολωνών, Γάλλων ακόμα και Τούρκων⁵.

3. Vasile Netea, «Ion Ghica 1816-1897», στον τόμο *Diplomati iluștri*, Α', 1973, σ. 223. Οι αναμνήσεις του γι' αυτούς τους δασκάλους ήταν μάλλον αρνητικές· βλ. *Ion Ghica*, ό.π., σ. 148-149.

4. Σημαντικές επαφές είχε ο Γκίκας στο σπίτι της κυρίας de Champy, όπου μια φορά την εβδομάδα συγκεντρωνόταν εκεί «...ό,τι πιο ελληνικό, πιο ελληνιστί και πιο φιλελληνικό στοιχείο περιλάμβανε το Παρίσι». Βλ. Generalul Coletti..., ό.π., σ. 96. Εκεί γνωρίζει τον στρατηγό Ιωάννη Κωλέττη. Ο διάλογός τους είναι ενδεικτικός για την αναζήτηση της εθνικής τους ταυτότητας σ' εκείνη την περίοδο· βλ. σ. 96-97.

5. Μεταξύ τους οι ανώτατοι τούρκοι αξιωματούχοι, Ριζά-πασάς, Αλή-πασάς, Αχμέτ Βεφφίκ Εφέντης, οι γάλλοι πρεσβευτές στην Κωνσταντινούπολη — ο στρατηγός Aupick, ο Charles de Lavedette και ο E. A. Thouvenel, ο γάλλος υπουργός Εξωτερικών E. Drouym de Lhuys, ο γάλλος πρόξενος στο Βουκουρέστι E. Roujade, ο άγγλος πρέσβης Stratford Canning, ο πρέσβης

1854: Εποχή του Κριμαϊκού Πολέμου. Τα σκάφη της Τουρκίας, της Αγγλίας και της Γαλλίας, που μετέφεραν τρόφιμα και όπλα προς το μέτωπο, υπέστησαν μεγάλες ζημιές εξαιτίας των πειρατών, των οποίων το ορμητήριο ήταν η Σάμος. Οι πρέσβεις της Αγγλίας και της Γαλλίας μαζί με τον φίλο του Ρεσίτ πασά πλησιάζουν τον Γκίκα και προσπαθούν να τον πείσουν να μεταβεί έστω και για τρεις μήνες στη Σάμο, απ' όπου θα μπορούσε να συνεισφέρει στην ήττα των Ρώσων και στην απελευθέρωση των Πριγκιπάτων. «Ίδου μια θέση», του έλεγε ο λόρδος Redcliffe, «όπου μπορείς να είσαι πολύ χρήσιμος για μας. Το μέλλον της χώρας σου εξαρτάται από τη μοίρα αυτού του πολέμου... Ο αγώνας με τη Ρωσία σήμερα δεν αναπτύσσεται μόνο στα Πριγκηπάτα, αλλά και στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στο Αιγαίο Πέλαγος, όπως στη Βλαχία και στη Μολδαβία»⁶. Μετά από δύο μέρες ο Ρεσίτ πασάς τον ρώτησε: «Είδες τον λόρδο Redcliffe; Σου είπε ότι σε χρειαζόμαστε στη Σάμο; Πρέπει να πας, τουλάχιστον για τρεις μήνες, μέχρι που να είμαστε ελεύθεροι να κάνουμε στα Πριγκηπάτα τα όσα επιθυμούμε». Και γράφει ο Γκίκας: «Τόσο ο Ρεσίτ όσο και αμφότεροι οι Πρέσβεις επέμειναν τόσο πολύ, δίδοντάς μου τόσες υποσχέσεις σχετικά με το μέλλον της Ρουμανίας, ώστε δεν ξέρω πώς έγινε, αλλά βγήκα απ' εκεί αποφασισμένος να μεταβώ για τρεις μήνες στο Πέλαγος». Πού να φανταζόταν ότι θα έμενε τέσσερα χρόνια...

Έφθασε στο Βαθύ αρχές Απριλίου πάνω σ' ένα τουρκικό καράβι μετά από ένα δύσκολο ταξίδι, λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών. Πολλοί κάτοικοι βγήκαν στο λιμάνι για να δουν τον νέο κυβερνήτη τους. Οι καμπάνες χτυπούσαν χαρμόсуνα και ο Γκίκας κατευθύνθηκε προς τη Μητρόπολη για να παρακολουθήσει τη Λειτουργία⁷, θέλοντας να δείξει στους Σαμιώτες ότι είναι ορθόδοξος και όχι μουσουλμάνος. Τις επόμενες μέρες παρακολούθησε συνολικά δέκα φορές τη Λειτουργία, ενώ έβγαζε συνεχώς λόγους. Έγραψε στη σύζυγό του: «Έχω να κλείσω μάτι 48 ώρες. Τη νύχτα γράφω λόγους και την ημέρα τους εκφωνώ»⁸. Τη δεύτερη κιόλας μέρα έδωξε τον φιλόργυρο Μητροπολίτη, ο οποίος είχε προκαλέσει την οργή των κατοίκων.

Στη συνέχεια θα γίνει λόγος για τις δραστηριότητες του Γκίκα⁹ ως κυβερνήτη.

της Πρωσίας Louis von Wildenbruck, ο ηγέτης της ουγγρικής επανάστασης Ludovic Kossuth, οι Πολωνοί ηγέτες Wissoscki και Czaikovski.

6. *Ion Ghica...*, ό.π., σ. 197.

7. «Le lendemain je suis descendu à terre au son des cloches, des canons, des cris de la population; le senat, les notables, les consuls, le clergé habillé, les enfants des écoles portant des lauriers m'attendaient à l'échelle et m'ont emporté en procession à la metropole» βλ. Eugen Lovinescu, «Ion Ghica in Samos», στο *Convorbiri literare* XLVI (1912), 50.

8. *Ό.π.*, σ. 53.

9. Αυτή τη στιγμή είναι αδύνατον να δώσουμε μια πλήρη εικόνα των δραστηριοτήτων του

Εγκατάσταση λοιπόν του Γκίκα στο Βαθύ ως τοποτηρητή και έπειτα ως κυβερνήτη. Η εικόνα που διαφαίνεται από την αλληλογραφία του σχετικά με το πώς τον βλέπει ο κόσμος αλλά και πώς νιώθει ο ίδιος στη Σάμο είναι συγκεκριμένη. Τον πρώτο μήνα μετά την άφιξή του διατυπώνει προς τη σύζυγό του την άποψη ότι 99% των νέων που αγαπάνε πραγματικά το νησί τους τον εκτιμούν για την έως τώρα διακυβέρνησή του¹⁰. Και λίγο αργότερα (στις 2 Μαΐου) έγραφε και πάλι στην Αλεξανδρίνα: «Απέκτησα την υπόληψη ενός άντρα επιδέξιου και ικανού»¹¹.

Ο ίδιος όμως νιώθει άσχημα στο νησί, τις ίδιες ακριβώς ημέρες που σχολιάζει την αποδοχή της πολιτικής του από τους νησιώτες. Ιδού μερικές ενδείξεις: Στις 3/15 Μαΐου 1854 ενημέρωνε τη σύζυγό του: «Ελπίζω να μην μείνω για πολύ καιρό σε μια πραγματική εξορία». Ούτε οι άνθρωποι, ούτε η κατάσταση τον ικανοποιούν¹².

Ένα χρόνο αργότερα, όπως ανέφερε σ' ένα γράμμα προς τον ρουμάνο αξιωματούχο Δημήτρη Κρετζουλέσκου, δεν είχε προσαρμοστεί ακόμα. Αντιθέτως, έκανε τα πάντα ώστε να γλιτώσει από εκεί¹³.

Εντούτοις προσπαθεί να φανεί αντάξιος του υψηλού αξιώματός του. Τον αποθαρρύνουν όμως οι μεγάλες δυσκολίες και, πρώτα-πρώτα, η φτώχεια των κατοίκων. Η μιζέρια είχε φθάσει στα ανώτατα όρια. «Υπάρχουν», έγραφε στις 8/20 Απριλίου 1854 στη σύζυγό του, «700-800 οικογένειες οι οποίες τρέφονται με τριβόλια». Απελπισμένος δήλωνε και στις 18 Ιουλίου 1855 και η αιτία ήταν η ίδια, η μιζέρια. Εξάλλου μια αρρώστια διακύβευσε την παραγωγή σταφυλιών στο νησί. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αυξάνονται οι δυσκολίες στην πληρωμή

Ιωάννη Γκίκα ως κυβερνήτη της Σάμου. Τα στοιχεία που διαθέτουμε για την προσωπικότητά του είναι ελλιπή σε σχέση με τον τεράστιο όγκο υλικού που σώζεται τόσο στο Ιστορικό Αρχείο της Σάμου, σχετικά με τη δράση του ως κυβερνήτη —μικρό τμήμα του οποίου (φάκ. 7/1 του 1854) μου παραχώρησε ευγενικά ο υπεύθυνος κ. Χρ. Λάνδρος, τον οποίο και ευχαριστώ θερμά—, όσο και —κυρίως— στη Ρουμανία, στη βιβλιοθήκη της Ρουμανικής Ακαδημίας του Βουκουρεστίου, ελλείψεις που οδηγούν στην αδυναμία των ερευνητών να συγκροτήσουν την εικόνα που πραγματικά στοιχειοθετεί ο Γκίκας.

10. Βλ. Eugen Lovinescu, *ό.π.*, σ. 53, επιστολή αρ. III. Το πρωτότυπο κείμενο: «Les gens qui aiment véritablement leur pays m'aiment et m'adorent; ils sont les 99% de l'île».

11. «Je me fais une reputation d'homme habile et capable» βλ. *ό.π.*, επιστολή αρ. V.

12. *Ό.π.*, σ. 54-55.

13. Nicolae Liu, *Catalogul corespondenței lui Ion Ghica*, Βουκουρέστι 1962, σ. 261, το γράμμα αρ. 947, με ημερομηνία 9 Ιουλίου 1855. Βλ. και *Φως*, της 25 Μαΐου 1897, φ. 21, σ. 3, όπου η Σάμος στην εποχή του Γκίκα εθεωρείτο «τόπος εστερημένος τοιουτοτρόπως πάσης ασφαλείας και τάξεως».

των δημοτικών τελών από τους κατοίκους, αναγκαία για τη λειτουργία της διοίκησης και την πληρωμή του φόρου¹⁴.

Οι μηχανοραφίες ορισμένων τοπικών ηγετών του έφεραν μεγάλες δυσκολίες στη διακυβέρνηση του νησιού¹⁵. Αλλά η μεγαλύτερη δυσκολία σε κάθε προσπάθεια βελτίωσης της κατάστασης ήταν η δράση των ληστοπειρατών¹⁶, με την οποία ήλθε αντιμέτωπος από την ημέρα της άφιξής του στο νησί.

Γόνος Φαναριωτών, εφάρμοσε με μεγάλη επιτυχία την καταστολή —όπως στην περίπτωση των γνωστών (λόγω του φόβου που προκαλούσαν) πειρατών Μώρου, Ορνάνι, Μακρή και αδελφών Μοσχονά, με τις συζητήσεις με άλλους, πολλοί από τους οποίους είχαν διαστίξει στο σώμα τους το πρόσωπο του Όθωνα, σύμβολο της απελευθερωμένης Ελλάδας και πολεμούσαν ανοιχτά ενάντια στους Τούρκους¹⁷.

Η θέση του Γκίκα ήταν πραγματικά πολύ λεπτή. Από τη μια πλευρά ως κυβερνήτης, διορισμένος από την Οθωμανική Αυτοκρατορία, έπρεπε να τους καταπολεμήσει. Από την άλλη αντιλαμβανόταν ότι αυτοί οι πειρατές δεν αποτελούσαν τόσο κίνδυνο για τις οικογένειες του νησιού, αλλά στρέφονταν κυρίως

14. Liu, *ό.π.*, σ. 86, αρ. 206, με ημερομηνία 18 Ιουλίου 1855. Για τη φτώχεια που επικρατούσε στο νησί, βλ. και Επαμεινώνδας Σταματιάδης, *Σαμιακά, ήτοι Ιστορία της νήσου Σάμου...*, Σάμος 1882, σ. 339.

15. Βλ. σχετικά Liu, *ό.π.*, επιστολές αρ. 251-252, σ. 99.

16. Βλ. σχετικά και την ανακοίνωση του Χρ. Λάνδρου, με τίτλο «Η ληστοπειρατεία στη Σάμο τον 19ο αιώνα».

17. Βλ. μια συγκινητική περιγραφή μιας τέτοιας συνάντησης με τον Αλέξη Σαλταφέρο, από τους γνωστούς Σαμιώτες της εποχής από τον Μαραθόκαμπο. Ο τελευταίος του είπε ευθέως ότι επιδιώκει «την ανεξαρτησίαν της πατρίδος και την ένωση με την Ελλάδα». «Επαίνεσα τα αισθήματά του —διηγείται ο Γκίκας— και την ευφράδειά του, αλλά του είπα ότι η γνώμη μου θα ήταν να μην τα ξοδεύει ματαίως αλλά να τα κρατήσει μαζί με τη γενναιότητά του για πιο ευνοϊκές εποχές, όταν η θυσία τους θα μπορούσε να φέρει την πραγματοποίηση των επιθυμιών του». Του υπενθύμισε ακόμα τη σφαγή της Χίου, την εποχή, όταν οι Σαμιώτες εξεγέρθηκαν ενάντια στους Τούρκους και αυτό, όταν η Τουρκία ήταν απομονωμένη. Τώρα όμως έχει ως συμμάχους τις δύο μεγαλύτερες ναυτικές δυνάμεις του κόσμου. Του είπα ότι σύντομα τα γαλλικά στρατεύματα θα αποβιβασθούν στον Πειραιά και σε περίπτωση ανάγκης θα κατακτήσουν ακόμα και την Αθήνα και ότι ένα στρατιωτικό σώμα ήταν σε ετοιμότητα στο Αϊδίν να μπει στη Σάμο, μόλις θα γινόταν μια εξέγερση· βλ. Ion Ghica, *Scrisori...*, *ό.π.*, σ. 207 και *Φως*, της 9 Φεβρ. 1897, σ. 4. Σελίδες του *Φωτός* περιέχοντες τις αναμνήσεις του Γκίκα μου παραχώρησε ο κ. Χρ. Λάνδρος. Ως προς τη διάστιξη του προσώπου του Όθωνα υπάρχει μαρτυρία του Γκίκα ύστερα από τη συνάντησή του με τον γνωστό πειρατή Μπιλιμπάς. «Είχε διαστίξει στην πλάτη του πιο κάτω από τη μέση τα πορτραίτα από την μια πλευρά του Όθωνα με βγαλμένο το σπαθί από τη θήκη και από την άλλη τη βασιλίσα με τη σημείωση “Ο Όθων και η Αμαλία”», βλ. Ghica, *Scrisori...*, *ό.π.*, σ. 208.

κατά των στόλων, συμμάχων των Οθωμανών. Από την αλληλογραφία του διαφαίνεται ωστόσο ο χαρακτηρισμός του κλέφτη και του ληστή για τους πειρατές¹⁸.

Η αναμέτρησή του με τους τελευταίους ήταν πραγματικά δύσκολη. Το δηλώνει ο ίδιος σε μια επιστολή του: «...αμέσως που τους στρίμωχνα στο νησί αυτοί είχαν τη θάλασσα μπροστά τους, όπου δεν είχα με τι να τους παρακολουθώ»¹⁹. Η μαρτυρία του αυτή αμφισβητείται από άλλη, που φιλοξενείται σ' ένα γράμμα του προς τη σύζυγό του, με ημερομηνία 11 Ιουνίου 1854, όπου αναφέρει ότι είχε στη διάθεσή του για να πολεμήσει τους πειρατές μια φρεγάτα, μια κορβέτα, ένα βρικόιο, ένα πλοίο, εκτός από τη γαλλική κορβέτα «Chaptal», υπό τη διοίκηση του γνωστού αξιωματικού Routhier²⁰. Επίσης τα γαλλικά «Prométhée», «Héron» και «Narval», και το «Wasp» υπό τον λόρδο John Hay²¹.

Από την πλούσια αλληλογραφία του Γκίκα αντλούμε αρκετά ονόματα πειρατών: Ν. Μώρος, Αλ. Σαλταφέρρος, Νικοτσάρας, Μακρής²², Γρήγνας, αδελφοί

18. Βλ. π.χ. το γράμμα του προς τον γάλλο αξιωματούχο Édouard de Bouet Villameuz όπου του αναφέρει ότι «οι πειρατές μετατράπηκαν τώρα σε κλέφτες και ληστές» Liu, *ό.π.*, επιστολή αρ. 196, σ. 83.

19. Ghica, *Scrisori...*, *ό.π.*, σ. 208.

20. Ξακουστός θαλασσόλυκος, ο οποίος είχε επιβιβασθεί στη Meduse και είχε περάσει μια φοβερή δοκιμασία, αφού αναγκάστηκε να τρέφεται επί έξι εβδομάδες με ανθρώπινο κρέας πάνω στο radeau. Στο Λούβρο σώζεται ένας πολύ γνωστός πίνακας του Théodore Gericault, με τίτλο «Le radeau de la Meduse» (1822): βλ. και Ghica, *ό.π.*, σ. 209-210.

21. Βλ. Liu, *ό.π.*, επιστολή αρ. 259, σ. 101.

22. Βλ. το *Φως*, της 9 Φεβρ. 1897, σ. 1, 2, 4, της 23 Φεβρ. 1897, σ. Α', της 2 Μαρτίου 1897, σ. 1, της 18 Μαΐου 1897, σ. 1, 3, της 25 Μαΐου 1897, σ. 2-4, της 8 Ιουνίου 1897, σ. 1, 3, 4, της 15 Ιουνίου 1897, σ. 3, της 22 Ιουνίου 1897, σ. 1, της 29 Ιουνίου 1897 που περιλαμβάνουν και άλλες πληροφορίες γύρω από την ηγεμονία του Γκίκα. Βλ. επίσης πλούσια στοιχεία για τη μάχη του τοποτηρητή —και έπειτα κυβερνήτη— Ιωάννη Γκίκα με τους πειρατές στην αλληλογραφία του, κατάλογο της οποίας ετοίμασε ο Nicolae Liu, επιστολές με χρονολογία 15/28 Μαΐου 1854, 4/16 Ιουνίου 1854, 11 Ιουνίου 1864, 14 Ιουνίου 1854, 4 Ιουλίου 1854, [1854], 18 Ιουλίου 1855 και [post 1855] σταλμένες κυρίως προς τη σύζυγό του αλλά και προς τον λόρδο Redcliffe ή τον διοικητή του «Chaptal» Laurent. Εκπληκτική είναι η άποψή του ότι μετά τη σιγή των πειρατών εγκαταστάθηκε στο νησί η πλήξη· βλ. την επιστολή προς τον Laurent (Liu, αρ. 950, σ. 262) και προς τον Routhier (αρ. 1029, σ. 290). Με τη λήξη των ταραχών, ο Γκίκας ήλπιζε να κερδίσει εκ μέρους της Γαλλίας το παράσημο της Λεγεώνας των Ξένων με τη λογική ότι με την πράξη αυτή εξασφάλιζε σε μεγάλο βαθμό την ασφάλεια του γαλλικού στόλου που κατευθυνόταν προς την Κριμαία· βλ. το γράμμα του προς τον Eugène Roujade της 4 Μαΐου 1858 (Liu αρ. 1026, σ. 289). Ορισμένα ονόματα ληστοπειρατών και ενέργειές τους καταγράφονται και στην αλληλογραφία του λόρδου Redcliffe τόσο με ανώτερούς του όσο και κατώτερούς του διπλωμάτες· βλ. σχετικά τη μελέτη του Γ. Κώνστα με τίτλο «Σάμος και Αγγλική διπλωματία» (1854), στον τιμητικό τόμο για τον Νικόλαο Α. Δημητρίου *Αντιπελάργηση...*, Αθήνα 1992, σ. 495-566. Βλ. στον Ghica, *ό.π.*,

Μοσχονά, αδελφοί Κουδούνηδες, Αράπης, Γιαουρτάς, Γιάννης Κατιριζής, Δημήτριος Ρουμάνης, Μιχαήλ Σαρρής, Δημήτριος Βογιατζιδάκης, Ιωάννης Φράγκος. Σε άλλες επιστολές αναφέρεται απλώς ότι «πιάστηκαν δύο πολύ επικίνδunami πειρατές» ή ότι «σκοτώθηκαν δύο πειρατές». Μέχρι το 1855, μετά την παράδοση του Μώρου²³ περίπου, οι τελευταίοι σταμάτησαν ή μείωσαν αισθητά τη δραστηριότητά τους στο νησί.

Το 1856, στις αρχές Φεβρουαρίου, ο Γκίκας ορκίστηκε Πρίγκιψ της Σάμου²⁴.

Θα παρουσιάσουμε εν συνεχεία συγκεκριμένους τομείς της δραστηριότητάς του, με βάση τόσο τις πηγές όσο και τα βοηθήματα, κυρίως τον κατάλογο της αλληλογραφίας του²⁵.

σ. 212, τις οδηγίες που έστειλε στον Γκίκα ο ναύαρχος Le Barbier de Tinan για να τις εφαρμόσει στη μάχη του με τους πειρατές. Ο αριθμός των τελευταίων ξεπερνούσε τους εξακόσιους· *ό.π.*, σ. 217.

23. Ο Μώρος παραδόθηκε ή, κατά τη μαρτυρία του Γκίκα που περιλαμβάνεται σ' ένα γράμμα του προς τον Redcliffe, πιάστηκε «με τη βοήθεια του πληθυσμού», (Liu, *αρ.* 207, σ. 86), λίγες μέρες πριν τις 14 Αυγούστου 1855, ημέρα στην οποία έγραφε στον Canning. Για τη στιγμή αυτή παρουσιάζω περιληπτικά —και στα ελληνικά— την αναφορά του Λουί Μαρκ προς τον Canning της ίδιας μέρας. Αφού εκτιμά ότι η παράδοση πρέπει να θεωρηθεί —και οφείλεται στα μέτρα του Γκίκα— αναγκαστική, ο άγγλος αντιπρόσωπος στη Σάμο του δίνει τις εξής λεπτομέρειες: ένας πειρατής Γρίγκνας, της ομάδας του Μώρου, πυροβολήθηκε από ένα χωροφύλακα και πριν ξεψυχήσει, ομολόγησε ότι ο Μώρος με τους συντρόφους του βρίσκονταν στη Σάμο, έχοντας κρυμμένο σ' ένα μέρος, που ονόμασε, το σκάφος του. Ο κυβερνήτης μετέβη επί τόπου, κατήσχεσε το πλοίο και διέταξε να κλεισθούν σε μονές όποιοι κάτοικοι θα ήταν ύποπτοι ότι θα μπορούσαν να βοηθήσουν τη συμμορία ή θα της προμήθευαν τρόφιμα. Απομονωμένος και χωρίς καμία ελπίδα να σωθεί, ο Μώρος έγραψε στον διοικητή της Χωροφυλακής του χωριού του Μανολάτες ότι θέλει να παραδοθεί. Μαζί του πιάστηκαν και τα αδέρφια Μοσχονά και ο Ορνάνι. Ο μόνος που γλίτωσε τη φυλάκιση ήταν ο Μπουζούκας, ο οποίος χώρισε από την ομάδα αμέσως μετά την άφιξή τους στο νησί· βλ. το κείμενο —στα γαλλικά— στον D. Pacurariu, *Ion Ghica*, Βουκουρέστι 1965, σ. 171, με παραπομπή στο φάκελο ΙΧ του Αρχείου Ι. Γκίκα της βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας. Αποκεφαλίστηκε, μαζί με τον Δημήτρη Ρουμάνη, τον Μιχαήλ Σαρρή και τον Δημήτρη Βογιατζιδάκη στις 10 Δεκεμβρίου 1856. Στο *Φως*, της 29 Ιουνίου 1897, σ. 2 αναφέρεται η ημερομηνία 11 Δεκεμβρίου.

24. Από την ημέρα του ορισμού του από τον Σουλτάνο μέχρι την ορκωμοσία του πέρασε ένας χρόνος. Ορίστηκε πριν της 31 Ιανουαρίου, ενώ η ουσιαστική ανάληψη των καθηκόντων έγινε στις 6/18 Φεβρουαρίου· βλ. Liu, *ό.π.*, *αρ.* επιστ. 272, 274, 277, 282, 244, στις σ. 105, 106, 108.

25. Τα στοιχεία που παρουσιάζει ο N. Liu προσφέρουν ενδιαφέροντα στοιχεία και για την καθημερινή ζωή των Σαμιωτών στα μέσα του περασμένου αιώνα, έτσι όπως τα κατέγραφε ο ίδιος ο Γκίκας. Αναφέρω ενδεικτικά:

— 1855, 21 Νοεμβρίου: 'Αφιξη της πιανίστριας Carlotta στο Βαθύ, γεγονός που θα πρέπει να κάνει το λιμάνι να έχει κάτι κοινό με το ρουμανικό Γαλάτζι, γνωστό τόσο για την ανάπτυξή του όσο και για την έντονη δραστηριότητα του εκεί ελληνικού στοιχείου· βλ. Liu, *ό.π.*, *αρ.* 275, σ. 106.

Όπως αναφέρει εκτενέστερα (σ. 4-11) και στον Λόγο που εκφώνησε στις 25 Απριλίου 1856, κατά την έναρξη της Α' Γενικής των Σαμίων Συνελεύσεως στο Βαθύ, στα πρώτα δύο χρόνια περιορίστηκαν τα έξοδα, τόσο τα γενικά όσο και της διοικήσεως και του Στρατού, ενώ αυξήθηκαν τα έσοδα από τα δικαιώματα χρήσεως των τελωνείων, αφού ελήφθησαν «καλά μέτρα κατά πάσης φύσεως αμελείας και καταχρήσεως». Αντιθέτως, εξαιτίας της μείωσης της παραγωγής ελαττώθηκαν οι φόροι που εισέπραττε η Διοίκηση της νήσου. Ύστερα από τη δική του πρόταση η Συνέλευση ψήφισε, στις 25 Μαΐου 1855, ένα νόμο που σκοπό είχε να επεκτείνει τη φύτευση ελαιοδένδρων, μουριών και αμυγδαλιών για τον εμπλουτισμό της χλωρίδας του νησιού, η οποία είχε πάθει μεγάλες ζημιές, λόγω της καταχρηστικής κοπής. Το πρώτο έτος μετά την ψήφιση του νόμου, κάθε κοινότητα ήταν επιφορτισμένη να φυτεύει μια έκταση, μεταξύ 250 και 500 στρεμμάτων με τα προαναφερόμενα δένδρα ή, αν αυτό ήταν αδύνατο λόγω εδάφους, η συγκεκριμένη κοινότητα να φυτεύει ξυλοκερατιές, έλατα ή ό,τι ταίριαζε στο έδαφος. Επίσης προβλέπονταν πρόστιμα για άσκοπη κοπή των δένδρων²⁶.

Τα Δικαστήρια βελτιώθηκαν σύμφωνα με τις υποδείξεις των μελών της Συνέλευσης. Συνετάχθη νόμος σχετικά με τις υποθήκες²⁷, καθώς και ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, απλούστερος και σύμφωνα με τις ανάγκες του τόπου, για την εφαρμογή του οποίου περίμενε την έγκριση της Οθωμανικής Κυβερνήσεως²⁸.

Στον τομέα του οδικού δικτύου οι προσπάθειες του Γκίκα ήταν πολλαπλές. Πρώτα-πρώτα για το σχεδιασμό του, έφερε στο νησί τον Αλέξανδρο Ζάνε, πρώην συμφοιτητή του στο Κολλέγιο του Αγίου Σάββα του Βουκουρεστίου, με τον οποίο και συνεργαζόταν²⁹. Ο σκοπός τους ήταν να ενώσουν την πιο εμπορική πόλη του νησιού, δηλαδή το λιμάνι του Βαθέος με το Τηγάνι, ένα κοντινό μέρος στη γραμμή πλεύσης των ατμοπλοίων προς το Αρχιπέλαγος και τη Μεσόγειο. Για τις εργασίες, απ' όσο ενημέρωνε ο ίδιος τους Σαμιώτες, είχε σκοπό να

— 1856, 9/21 Σεπτεμβρίου: Στα Καρλοβάσια έγινε Μεγάλη Αγρυπνία στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου προς τιμήν της εικόνας της Παναγίας, την οποία οι ντόπιοι έχουν από το Ναύπλιο (ό.π., αρ. 291, σ. 110).

— 1855, 16 Σεπτεμβρίου: Παρακαλεί τον γνωστό πολιτικό και διανοούμενο Κωστάκη Νέγρη να βοηθήσει τον πρώην χωροφύλακα της Σάμου Καραβασίλη να εντοπίσει τον αδελφό του, μεγάλο εκμισθωτή κτημάτων στη Μολδαβία ή στη Βλαχία (ό.π., αρ. 969, σ. 271).

26. Βλ. D. Pacurariu, ό.π., σ. 175, με παραπομπή σε ανέκδοτο ρουμανικό αρχαιακό υλικό.

27. Λόγος..., σ. 14.

28. Λόγος..., σ. 14-15.

29. Σκόπευε επίσης να καλέσει στο νησί, τον μηχανικό Σεργιάδ (ελληνικής καταγωγής). Γι' αυτό τον λόγο έγραφε, λίγο μετά την άφιξή του, στις 8/20 Απριλίου στην Αλεξανδρίνα να έλθει σε επαφή μαζί του για να του ζητήσει να χαράξει ένα-δύο δρόμους και να εκσκαφήσει ένα λιμάνι: βλ. Lovinescu, ό.π., σ. 52 και Λόγος..., σ. 12.

χρησιμοποιήσει και κατάδικους. Άλλοι δρόμοι θα ένωναν το Βαθύ με τα Καρλοβάσια, μέσω του Πύργου (= Πυθαγορείου).

Ως προς το δρόμο Βαθέος-Τηγανίου οι εργασίες άρχισαν στις 8 Φεβρουαρίου 1857 στο Βαθύ και στις 4 Μαρτίου στο Τηγάνι. Οι κάτοικοι ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα του κυβερνήτη τους να συμβάλουν, προσφέροντας μέρες εργασίας αλλά μόνο στην αρχή. Οι πολλές δυσκολίες —όπως η μεταφορά της πέτρας στο Τηγάνι σε μεγάλες αποστάσεις με τα μούλάρια ή ακόμα με τα ίδια τα χέρια των ανθρώπων— είχαν σαν αποτέλεσμα να τελειώσει σε δύο χρόνια μόνο ένα τμήμα του δρόμου από το Βαθύ στα Καρλοβάσια, που έφθανε ως τη Χώρα. Μετά την αποχώρηση του Γκίκα οι εργασίες σταμάτησαν³⁰.

Στον τομέα της εκπαίδευσης, η πρόοδος των τεσσάρων ετών της διακυβέρνησης του Γκίκα υπήρξε ουσιαστική. Ιδρύθηκαν δημοτικά σχολεία σε χωριά του νησιού και ένα γυμνάσιο. «Γυμνάσιον του Πυθαγόρου», του «ενδοξότερου των ανθρώπων, οποιους ποτέ έδωσεν εις φως η Νήσος σας», όπως έλεγε χαρακτηριστικά ο Γκίκας αμέσως μετά την ίδρυσή του, το 1856³¹. Ως προς το σχολείο του Βαθέος, αυτό οργανώθηκε με άλλο σύστημα, δίνοντας έμφαση στις κλασικές σπουδές. Δημιουργήθηκε ειδική τάξη για τους μαθητές που θα εμβάθυναν στη σπουδή των αρχαίων κλασικών συγγραφέων, όπου διδάσκονταν η Ρητορική και η Φιλοσοφία³².

Σε ορισμένα χωριά οι Σχολές λειτουργούσαν σύμφωνα με το επάγγελμα των κατοίκων. Το σχολείο των Μυτιληνίων π.χ. είχε ως πρακτική διδασκαλία την καλλιέργεια των αμπελιών, την κατασκευή του οίνου, τη διατήρησή του, τη διύλιση του οινοπνεύματος, την καλλιέργεια των ελαιοδένδρων και την παραγωγή λαδιού.

Το σχολείο των Καρλοβασιών προσέφερε κυρίως εμπορικές γνώσεις, σύμφωνα με τις ασχολίες των κατοίκων. Ενισχύθηκαν επίσης τα αλληλοδιδασκτικά σχολεία³³.

30. Pacurariu, *ό.π.*, σ. 174. Έλπριζε να εκτελέσει τις εργασίες αυτές χωρίς να επιβαρύνει τα [Δημόσια] Ταμεία· βλ. *Λόγος...*, σ. 13. Βλ. λεπτομέρειες για τις εργασίες στο δρόμο Τηγάνι-Μεσόκαμπο στην επιστολή του προς την Αλεξανδρίνα, με ημερομηνία 4 Μαΐου 1857· Liu, *ό.π.*, αρ. 303, σ. 113. Είχαν αρχίσει τον Απρίλιο· βλ. το γράμμα προς την ίδια της 25 Απριλίου, *ό.π.*, αρ. 301.

31. Βλ. τον *Λόγο* της 25 Απρ. 1856 στη Α΄ Γενική Συνέλευση των Σαμίων, Σάμος, σ. 16. Πρώτη διευθύντρια του Γυμνασίου υπήρξε η λογία Σαπφώ Λεοντιάδου.

32. Για το σχολείο του Βαθέος έδειξε ενδιαφέρον από τους πρώτους μήνες. Έπως έγραφε στη σύζυγό του στις 18/30 Ιουλίου 1854 είχε παρακολουθήσει τις εξετάσεις και είχε δωρίσει βιβλία συνολικής αξίας 500 πιάστρων· βλ. Lovinescu, *ό.π.*, σ. 57, επιστολή αρ. XV.

33. Λεπτομέρειες στον *Λόγο...*, σ. 15-17.

Στο Βαθύ ιδρύθηκε το 1854 ύστερα από την πρωτοβουλία της Αλεξανδρίνας Γκίκα, της συζύγου του, ένα σχολείο θηλέων, το οποίο συντηρείτο με τα προσωπικά χρήματα του κυβερνήτη και παρείχε πρακτικές γνώσεις. Ιδού τι έγραφε σ' έναν φίλο του στις 9 Ιουλίου 1855: «Αναλαμβάνοντας ο ίδιος τα έξοδα, άρχισα να επιβάλλομαι απέναντι στις ελληνικές προκαταλήψεις και να εντάσσω στο πρόγραμμα λιγότερο Δημοσθένη και περισσότερο πρακτικές γνώσεις. Λυπούμαι ότι δεν έχω κανένα για να παραδίδει Μουσική»³⁴.

Καταγράφεται επίσης στη ρουμανική βιβλιογραφία, σχετικά με τον Γκίκα, η ίδρυση ενός γεωργικού σχολείου, καθώς και ενός άλλου με ναυτικό προφίλ³⁵.

Σε σχέση με το νόμο «περί αρχαιοτήτων», που ψήφισε η Συνέλευση το 1855, θα παρουσιάσω αρκετά στοιχεία.

Το ενδιαφέρον του Ιωάννη Γκίκα για την αρχαιολογία εκδηλώθηκε με πολλούς τρόπους:

α) Ο ίδιος πραγματοποιεί ανασκαφές. Αμέσως μετά την άφιξή του άρχισε ανασκαφές στο Ηραίο, στον Πρόναο, που είχαν σαν αποτέλεσμα να ανακαλυφθεί «το δάπεδον του ναού εστρωμένον εκ τετραγώνων μαρμαρίνων τεμαχίων, εις ο διακρίνονται τα ίχνη των εκ δεξιών και εξ ευωνύμων κίωνων και των του προνάου, αρκετή ύλη του ναού, ως κυλινδρικοί σπόνδυλοι, βάσεις, κιονόκρανα, δεξαμεναί ρωμαϊκής εποχής» και πολλά κινητά ευρήματα³⁶. Στις 15/28 Μαΐου, όπως ενημέρωσε τη σύζυγό του Αλεξανδρίνα, είχε ήδη ανακαλύψει ένα τέταρτο του ναού. Ήλπιζε να γίνει ο ναός αυτός ένα από τα πιο περιέργα ευρήματα της Ευρώπης. Στον υπόλοιπο χρόνο της παραμονής του στο νησί είχε σκοπό να αναστηλώσει έναν παλαιό μύλο στο Τηγάνι³⁷.

Ανασκαφές έκανε και το 1858 στη Σάμο, για τις οποίες ενημέρωνε τον Γάλλο διπλωμάτη στη Βλαχία Eugène Roujade³⁸.

Τις ανασκαφικές δραστηριότητες είχε σκοπό να επεκτείνει και απέναντι, στην Έφεσο, όπως έγραφε το 1856 από τη Σάμο στη σύζυγό του. Δεν ξέρουμε αν τελικά αυτές έγιναν³⁹.

34. Το πρωτότυπο κείμενο: «Faisant moi-meme les frais, j'ai pu en imposer aux prejugsés hélliniques et mettre dans le programme un peu moins de Démosthène et un peu plus de connaissances usuelles. Je regrette de ne pas avoir quelqu'un pour leur enseigner la musique» βλ. Archiva I. Ghica, Corespondența neinventariată, mapa a VI-a-apud D. Pacurariu, *Ion Ghica...*, ό.π., σ. 175.

35. Pacurariu, ό.π., σ. 174.

36. Θανάσης Καλπαξής, *Αρχαιολογία και Πολιτική. Ι. Σαμιακά αρχαιολογικά 1850-1914*, Ρέθυμνο 1990, σ. 29.

37. Βλ. Eugen Lovinescu, ό.π., σ. 55.

38. Βλ. Nicolae Liu, ό.π., σ. 289, επιστολή αρ. 1026.

39. Ό.π., σ. 199, αρ. 288. Lovinescu, ό.π., σ. 170.

β) Αγορά αντικειμένων. Στις 16/29 Απριλίου 1857 έγραφε στη σύζυγό του ότι αγόρασε δύο ανάγλυφα, μία κεφαλή εντυπωσιακή και άλλες μικρότερες έναντι 1000 πιάστρων⁴⁰. Έναντι του ιδίου ποσού αγόρασε το 1858 από τον Α. Μαυρογεώργη δύο αγαλματίδια, τα οποία ο τελευταίος είχε ανακαλύψει τυχαία στον αγρό του, μέσα στα όρια της αρχαίας πόλης της Σάμου.

Αυτά και άλλα αντικείμενα για τα οποία δεν έχουμε συγκεκριμένα στοιχεία το πότε και πώς αγοράστηκαν⁴¹ ή έφθασαν στα χέρια του Γκίκα, τα πήρε μαζί του στη Ρουμανία, όταν το 1858 εγκατέλειψε τη Σάμο. Οι Σαμιώτες άρχισαν τότε έναν αγώνα για να επανέλθουν στο νησί τους τα ευρήματα⁴². Τελικά, μόλις το 1896, με την ευκαιρία της ίδρυσης του νέου Αρχαιολογικού Μουσείου της Σάμου, ο Γκίκας επέστρεψε το μεγαλύτερο μέρος των αρχαιοτήτων που πήρε από το νησί.

γ) Καταγραφή αρχαίων επιγραφών. Ο Γκίκας βρισκόταν σε συνεχή επαφή με αρχαιολόγους ή με πολιτικούς με ενδιαφέρον για την αρχαιολογία, στους οποίους έστελνε επιγραφές που εντόπιζε στις ανασκαφές του ή κατά τη διάρκεια ταξιδιών του στο νησί⁴³. Το 1857 π.χ., στις 22 Δεκεμβρίου, έστελνε στον άγγλο αρχαιολόγο Charles Thomas Newton, ο οποίος ως γνωστό πραγματοποίησε ανασκαφές στην Αλικαρνασό, τρεις επιγραφές, από τις οποίες τη μία την είχε βρει στο Ηραίο⁴⁴. Λίγο αργότερα, την 1η Ιανουαρίου, έστελνε σε πανομοιότυπο μια επιγραφή που είχε εντοπίσει στο Τηγάμι στα ερείπια ενός μεγάλου ρωμαϊκού κτίσματος⁴⁵. Τέλος, επιστρέφοντας στις 4 Μαΐου 1858 στη Σάμο από ένα ταξίδι σε αρχαιολογικούς χώρους του νησιού, στέλνει στον γάλλο διπλωμάτη Eugène Roujade για τον Phillipe Le Bas άλλες επιγραφές⁴⁶.

δ) Το νομοθετικό έργο επί της ηγεμονίας του. Τα αποτελέσματα των ανασκαφών που έκανε ο Γκίκας στο Ηραίο ίσως να υπήρξαν αφορμή για την ψήφιση το

40. 'Ο.π., σ. 113, αρ. 303.

41. Εμμ. Ι. Κρητικίδης, *Αρχαιολογία. Αρχαίοι ναοί της Σάμου μετ' ανακαλυφθεισών επιγραφών*, 1867, σ. 45. Καλπαξής, *ό.π.*, σ. 30.

42. Όπως ένα χάλκινο αγγείο το οποίο βρέθηκε εντός αρχαίου μνημείου με την ευκαιρία της διάνοιξης του δρόμου Μεσοκάμπου καθώς και «λοιπές αρχαιότητες» οι οποίες αναφέρονται στο φ. της 29 Νοεμβρίου 1930 της εφ. *Αιγαίον*.

43. Λεπτομέρειες για τις ενέργειές τους, στο Καλπαξής, *ό.π.*, σ. 31-32.

44. Βλ. Liu, *ό.π.*, σ. 274, αρ. 985. Επίσης Archiva Ion Ghica, Corespondența neinventariata, mapa a IX a-apud Pacurariu, *ό.π.*, σ. 177.

45. 'Ο.π., σ. 289, αρ. 1025.

46. 'Ο.π., σ. 289, αρ. 1026. Στον ίδιο διανοούμενο έστελνε επιγραφές και μέσω του γνωστού γάλλου συγγραφέα Prosper Mérimée: Ο Le Bas, μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας είχε δημοσιεύσει περισσότερους τόμους αρχαίων επιγραφών, με τίτλο *Voyage archéologique en Grèce et en Asie Mineure*, συλλογή η οποία θα συνεχιζόταν· βλ. Pacurariu, *ό.π.*, σ. 177-178.

1855 του πρώτου νόμου της Σαμιακής Ηγεμονίας που αφορά στις αρχαιότητες⁴⁷, νόμος αρ. ΜΒ', τροποποιημένος το 1859.

ε) Επαφές με ξένους αρχαιολόγους. Με τον Newton ο Γκίκας είχε στενές σχέσεις και τα αποτελέσματα των ανασκαφών του τον ενδιέφεραν άμεσα. Τον Απρίλιο 1857 ήλπιζε να μεταβεί δύο μήνες αργότερα στην Αλικαρνασό για να δει αυτόν και το μανσβαλείο της Αρτέμιδας. Τον Μάιο έγραφε στη σύζυγό του ότι θα φύγει για το Μπουδρούμ για να τον δει⁴⁸.

Πριν ολοκληρώσουμε την παρουσίαση του Ιωάννη Γκίκα ως κυβερνήτη, θα προσθέσουμε κάτι που φαίνεται τόσο από την αλληλογραφία του όσο και από βιβλιογραφία, τη μη φιλική στάση του προς την Ελλάδα και προς τους Έλληνες⁴⁹.

Προς τα τέλη φθινοπώρου 1858 εγκατέλειψε το νησί με σκοπό να συμμετάσχει στις εκλογές για την ανάδειξη του ηγεμόνα των Πριγκιπάτων. Τελικά δεν επέστρεψε στη Σάμο, αλλά ούτε ηγεμόνας έγινε. Άφησε όμως καλές εντυπώσεις εκεί, όπως τον διαβεβαίωνε ο άγγλος πρόξενος στη Σάμο Λουί Μαρκ που του έγραφε το 1860, μετά την αναχώρησή του για τα Πριγκιπάτα: «Τώρα, περισσότερο από ποτέ φαίνεται τι θησαυρός χάθηκε. Το όνομα του Γκίκα επαναλαμβάνεται παντού κάθε στιγμή⁵⁰. Η απουσία σας —έγραφε ο Πρόξενος το 1860 στον ιδιον τον πρίγκιπα— γίνεται κάθε μέρα και πιο έντονη. Ακόμα και οι πιο εχθρικοί θυμούνται την πετυχημένη σας παραμονή σ' αυτή τη χώρα»⁵¹.

Τέλος, το 1866 ο Λουί Μαρκ του έγραφε ότι, δυσσαρεστημένοι από τη συμπε-

47. Νόμος που στηριζόταν στο μεγαλύτερο μέρος στον αρχαιολογικό νόμο της Ελληνικής Αντιβασιλείας του 1834· βλ. Καπαζής, *ό.π.*, σ. 30.

48. Η τριήμερη επίσκεψη έγινε πράγματι αρχές Μαΐου· βλ. Ghica, *ό.π.*, σ. 407-409. Liu, *ό.π.*, σ. 112, αρ. 298, σ. 113, αρ. 303. Στο ίδιο μήκος κύματος εντάσσεται και η περιγραφή —που στέλνει στην Αλεξανδρίνα— των πέτρινων λεονταριών και των αναγλύφων που είχε βρει ο άγγλος αρχαιολόγος στην Αλικαρνασό και τα οποία μετέφερε στην Κωνσταντινούπολη ο συνεργάτης του Brody μαζί με τον Percy Smythe στο πλοίο Egiptus.

49. Αναφέρω δύο στοιχεία: 1) Στις 14 Νοεμβρίου 1857 έγραφε στη σύζυγο του Σαδίκ πασά (= Michai Czaikowski) ότι δεν εμπιστεύεται τους Έλληνες, στα χέρια των οποίων βρίσκεται όλη η τουρκική διπλωματία· βλ. Liu, *ό.π.*, αρ. 239, σ. 95. 2) Το 1859, μετά την αναχώρησή του από τη Σάμο, έγραφε στον Αχμέτ Βεφφίκ πασά, τούρκο διπλωματικό εκπρόσωπο στη Βλαχία, ότι κατά την άποψή του η Ελλάδα έπρεπε να ενσωματωθεί εκ νέου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία· *ό.π.*, αρ. 1261, σ. 358. Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η άποψη που διατυπώνει ο Ν. Σταματιάδης στο άρθρο του «Ιωάννης Γκίκας Γ' Ηγεμών της Σάμου» στο περιοδικό *Σαμιακός Αστήρ*, τχ. Α', Σάμος, 15 Μαρτίου 1902, ότι δηλαδή ο Γκίκας «ανέκοψε αμέσως τις τάσεις πνευματικής προσέγγισης της Σάμου με την Ελλάδα».

50. Pacurariu, *ό.π.*, σ. 190.

51. Pacurariu, *ό.π.*, σ. 190-191.

ριφορά του νέου κυβερνήτη Αριστάρχη απέναντί τους, οι Σαμιώτες ήταν αποφασισμένοι να ζητήσουν από τον Σουλτάνο να τον εκδιώξει και να ορίσει εκ νέου τον Γκίκα ως κυβερνήτη⁵².

Μια μαρμάρινη προτομή του βρίσκεται ως τα σήμερα στο Δημαρχείο της Σάμου ως αναγνώριση της προσφοράς του στο νησί.

52. Pacurariu, *ό.π.*, σ. 191, όλα με παραπομπές σε ανέκδοτο ρουμάνικο αρχειακό υλικό.

